

Benaičiai. Kultūros paveldu ir vėjo jėgainėmis garsėjantis kaimas

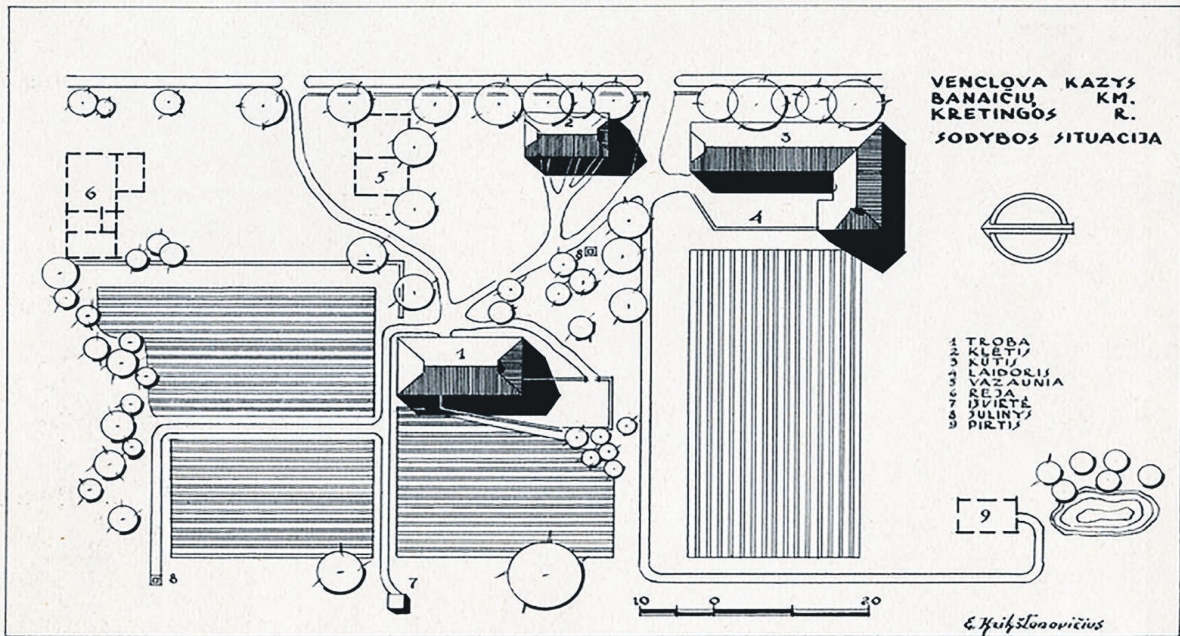
(Pabaiga. Pradžia Nr. 20)

I vakarus nuo Laumės lovos, prie pat Kulšės upelio po ledynmečio liko stūkso vienas didžiausių Darbėnų apylinkės akmenų, žinomas Kūliu Bobelės vardu. Tai masyvus, 5,2 m ilgio, 3,6 m pločio ir 1,6 m aukščio granitas, iš priekio primenantis stačiakampį, o iš šonų – trikampį. Nuo seno jis ryškiai dominavo užliejamoje lankoje, todėl dažnai buvo vadinamas Leiknos kūliu (t. y. Lankos akmeniu).

Padavimas mena, kad seniau šioje vietoje stovėjusi trobelė, kurioje gyveno pikta ragana, visus atklydusius pas ją nakvynei keliautojus paversdavusi akmenimis. Sykį vienam jaunuoliui pavyko sužinoti burtų paslaptį: jam pabučiavus raganą visi užkeiktieji atgijo, o raganos trobelė pavirto dideliu akmeniu, kurį žemaičiai praminė Kūliu babale (t. y. Akmeniu senute).

Kiti pasakoja, kad prie akmens vaidenasi. Vienam praeiviui naktį pasirodė, kad jį užpuolė plėšikai ir tik rytmetį pragydis gaidžiui jis suprato, kad mušasi su akmeniu. Kitą naktį prapuolė prie akmens sukrautas šieno kūgis. Kartą vidurdienį prie akmens pakilusi audra, kai aplinkui buvo ramu.

Apie puskilometrį į vakarus nuo didžiojo akmens lankoje gulėjo trečias masyvus riedulys, vadintas Ponios kūliu arba Ponios lova. Jis buvęs pailgo ovalo pavidalo, apie 2 m ilgio, 1,3–1,7 m pločio, o virš žemės paviršiaus kyšojusi dalis tesiekė 50 cm aukščio. Paviršiuje

Kazio Venclovos (vėliau – Antano Tarvydo) sodybos planas. Braižė Edmundas Kriščiūnas. 1959 m. Iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkinių, ŠAM E-I 112/8.

buvo pailgas, 1,35 m ilgio, 54 cm pločio ir 9 cm gylio įdubimas. Pasak vieno pasakotojų, priešistoriniais laikais ant akmens žmonės trindavo grūdus, todėl paviršiuje susidarė pailgas įdubimas. Pasak kitų pasakojimų, baudžiavos laikais kaime gyvenusi labai pikta ponja, turėjusi reikalų su velniu. Pavargusi vienai nakčiai ji prigulė numigti ant akmens, o kai atsikėlė – jo paviršiuje liko ponios kūno įspaudas: didysis įdubimas, taip pat mažesni įdubimai galvai pasidėti ir alkūnėms įremti.

Pokario metais kaimo apylinkėse vei-

kė Žemaičių apygardos partizanai. 1947 metų spalio mėnesį Impilties apylinkės būstinę saugoję MGB (Valstybės saugumo ministerijos) vidaus kariuomenės kareiviai ir Darbėnų valsčiaus sribai Benaičiuose netoli Šventosios upės pastebėjo trijų Kardo rinktinės partizanų grupę, kurią ėmėsi apšaudyti ir persekioti. Per susišaudymą žuvo partizanas Kazys Andriekus-Rusteika Zenonas. Kartu buvusiam rinktinės štabo nariui Adomui Žemeliui-Giruliui Jonui pavyko pasiekti Laukžemės mišką, o Pranas Gričius-Kopūstas Albinas suspėjo perbristi upę ir pasislėpė šalia esančiuose Latvijos miškuose.

Partizanų ryšininke tapo Benaičių gyventoją Valerija Jockienė, žuvusi 1948 m. rugpjūčio 14 d. Jai ir kartu žuvusiems kovos draugams atminti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro lėšomis Barzdžių Medsedžių kaime 2018 m. pastatytas tipinis Lietuvos partizanų atminimo ženklas.

XX a. 4 dešimtmečio antroje pusėje vienkieminiams ūkiais išskirstytas Benaičių kaimas gyvavo neilgai. Diegiant žemės ūkyje sovietų valdžios atneštą ekstensyvų kolektyvinį ūkininkavimą, pasitelkus į pagalbą melioraciją, buvo plečiamos kolūkio žemės ūkio naudmenos, įsisavinamos iki tol nenaudotos pievos, ganyklos ir pelkėta žemė, griauamos laukuose išsibarsčiusios prieš kelis dešimtmečius pastatytos vienkieminės sodybos.

Po melioracijos neliko Leiknos lankos, o Kulšės upeliui buvo iškastas gilus, platus ir tiesus melioracijos kana-

las. Nebeliko ir Ponios kūlio (Ponios lovos). Melioratorių išvilkta akmenį 1967 m. išsivežė akmenkaliai, panaudoję jį antkapinių paminklų gamybai.

Suskaldymui buvo pasmerкта ir Laumės lova, kurią melioratoriai nustumė šalia P. Benečio sodybos, prie Darbėnų akmenkaldei renkamų akmenų. Laimei, riedulys buvo per daug didelis, kad jį būtų galima sklandžiai nugabenti į akmenkalde. Todėl naujoje vietoje jis pragulėjo beveik du dešimtmečius. Tik 1976 m. buvo išvilkas į Darbėnus, tačiau pakeliui traktoriui sugedus, paliktas gulėti Aukštudyje, prie pagrindinės kaimo gatvės, dešiniajame Narštupio krante.

Didžiausio akmens – Kūlio bobelės – melioratoriai net nebandė sunaikinti. Jis 1964 m. buvo paskelbtas geologiniu gamtos paminklu, o 1972 m. – kultūros paveldo objektu. Kuriant šalia vėjo jėgainių parką, Darbėnų seniūno Edvardo Stalmoko rūpesčiu akmenis aplinka buvusi sutvarkyta, pastatytas informacinis stendas, o per Kulšę nutiestas lieptas

prieiti prie riedulio nuo automobiliams pasistatyti skirtos aikštelės.

XX a. pabaigoje žemės ūkio gamybai tapus neperspektyvia ir kaimo jaunimui vis dažniau traukiant į miestą, kaimas ėmė greitai tuštėti. Šiandien jame likę 16 vienkieminių išsibarsčiusių sodybų, kuriose 2011 m. gyveno 41 žemdirbys.

Kaimo pradžioje kelio iš Laukžemės į Senąją Iplitį kairėje pusėje nuo XVIII a. stovi viena seniausių ne tik Benaičiuose, bet ir Kretingos rajone, etnoarchitektūrinė sodyba. Tai Šiaurės Vakarų Žemaičių kraštui būdinga pasiturinčio valstiečio sodyba, kurią sudarė 1799 m. statytas dviejų galų, su erdviu moliniu kaminu per vidurį ir ilginiais šiaudais dengtu valminiu čiukuriniu stogu gyvenamasis namas (žem. troba), 1857 m. statytas kampinio plano tvartas (žem. kūtės) ir 1870 m. statytas svirnas (žem. klėtis). Abu ūkiniai pastatai stovi palei gatvę, atitverdami nuo jos kiemą. Tuo tarpu namas (troba) buvęs pastatytas ramesnėje vietoje, atokiau nuo kelio, sodybos gilumoje, priešais klėtį. Deja, namas neatlaikė amžių naštos, o remontuojami ūkiniai pastatai, ypač tvartas, prarado pirminę savo išvaizdą.

Šalia sodybos pakelėje stovi koplytėlė, išsiskirianti iš kitų šio regiono koplytelių. Ji turi neogotikais būdingų bruožų, „T“ raidės plano, su stačiakampiu bokštu. Koplytėlę 1904 m. pastatė senasis sodybos savininkas Juozas Norkus, paskirdamas ją sūnui Vincento Norkaus kunigystės primicijoms atminti. Dar ši koplytėlė ypatinga tuo, kad jos viduje be tradicinės Švč. Mergelės Marijos skulptūros stovėjo retai sutinkama šv. Vincento skulptūra. Sovietmečiu senosios skulptūros dingo, o koplytėlės kolūkio vadovybė paliepė iš pakelės pašalinti. Tuo metu sodyboje šeimininkavęs Antanas Tarvydas ją perkėlė į kiemą, pastatė garbingoje vietoje tarp namo ir klėties. Jai baigiant sunykti, 1999 m. Darbėnų seniūnijos lėšomis įpiltiškis meistras Vladas Savilovas padarė tikslią koplytėlės kopiją, kuri buvo pastatyta pirminėje vietoje pakelėje šalia sodybos.

Mūsų laikais Benaičių vardas atsidūrė atsinaujinančios energetikos plėtros projektuose. Kaimo žemėje elektros energiją nuo 2006 m. gamina septynios Vokietijos firmos „Enercon GmbH“ pagamintos vėjo elektrinės, kurių kiekvienos instaliuota galia siekia 2 megavatus. Jos patenka į vieno didžiausių Baltijos šalyse vėjo jėgainių parką, apimančią taip pat Žynelių ir Sūdėnų kaimuose pastatytas vėjo ir saulės jėgaines.

Julius KANARSKAS

Istorikas, Kretingos muziejus

Radiniai iš neolitinio Pamarių kultūros moters kapo: kairėje – kaulinė yla, dešinėje – gintaro kabutis. Juliaus Kanarsko nuotr., 2000 m.

Gedemino Japšo žvyrdubėje rastas priešistorinio gludinto akmens kirvio fragmentas. Juliaus Kanarsko nuotr., 2000 m.

Balkos kalno akmuo. Juliaus Kanarsko nuotr., 2011 m.

Akmuo, vad. Kūliu bobele. Juliaus Kanarsko nuotr., 2011 m.

Balkos kalnas. Juliaus Kanarsko nuotr., 2011 m.